

HOZOVA ISTORIJA NEMAČKE

(Džejms Hoz. 2020. Najkraća istorija Nemačke. Beograd: Laguna)

„*Najkraća istorija Nemačke*“ (The Shortest History of Germany) **Džejmsa Hoza** (James Hawes), daje sažet i sveobuhvatan pregled složene istorije Nemačke, označavajući je kao važan dodatak istorijskoj literaturi. Ova studija istražuje ključne teme, strukturu i uvide u ključne događaje, ličnosti i kulturne promene koji su oblikovale nemačku naciju. Od pojave prvih „*Pragermana*“, 500 god. p.n.e., koji nisu imali dodira sa tadašnjom razvijenom mediteranskom civilizacijom, do današnje moderne Nemačke, država je prolazila mnoge transformacije. Jedan od najznačajnijih događaja u istoriji Nemačke bio je prusko ujedinjenje, koje je stvorilo temelje moderne nemačke države.

Nemački jezik i „*nemstvo*“ (Deutschtum) postoje više od hiljadu godina, ali je država po imenu Nemačka (Deutschland) kao moderna nacionalna država formirana 1871. godine, kada je Pruska (Preußen) predvodila nemačke države do pobeđe nad Francuskom. Džejms Hoz je analizirao geografski prostor između Rajne i Labe, odakle su nemački preci Germani i potekli kao posebna jezička grupa. Posebnu pažnju je posvetio delovima istočno od Labe, poznatim kao Pruska, što i dan danas zbog svog geografskog položaja označava istočni region. Od varvarskih plemena, koji su bili stalna opasnost Rimskom carstvu, nakon brojnih bitaka sa najbrutalnijim ishodišta, Germani su postali omiljeni regruti Rimljana. U viševjekovnim vojnim

¹ Student prava, Fakulteta za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić Novi Sad. E-mail: marko.d3011@gmail.com.

i političkim previranjima na tlu današnje Evrope, Germani su kao iskusni i izdržljivi vojnici učestvovali i u osvajanju Britanije. Pad Rimskog carstva se nekako poklopio i sa usponom Germana. **Karlo Veliki** (nem. Karl der Große, fr. Charlemagne) nasledio je kraljevstvo, koje je skoro obuhvatalo identičnu oblast udružene Galije i Germanije, kojima su Rimljani upravljali. Bio je kralj Franaka od 768 godine, kralj Langobarda od 774. i car teritorije, poznate kao Karolinško carstvo od 800. godine, držeći ove titule do svoje smrti 814. god. Ujedinió je većinu zapadne i centralne Evrope i bio prvi priznati car koji je vladao na zapadu nakon pada Zapadnog rimskog carstva. Vladavinu Karla Velikog obeležile su političke i društvene promene, koje su imale trajan uticaj na Evropu tokom srednjeg veka. Sveto rimsko carstvo nemačke nacije (Heiliges Römisches Reich Deutscher Nation), poznato kao Prvi rajh (Altes Reich), nastalo je podelom Karolinškog carstva 843. god. Carstvo je trajalo sve do 1806. god. Tokom ovih hiljadu godina, Nemci su uspešno proširili svoj uticaj na istok uz pomoć Katoličke crkve, Tevtonskog viteškog reda (Der Deutsche Orden) i Hanzeatske lige (Deutsche Hanse).

Tadašnja Nemačka je bila složeni mozaik različitih kneževina, gradova-država, vojvodstava. Ova fragmentacija je bila rezultat strukture Svetog rimskog carstva. Godine 1530. došlo je do formiranja nove, protestantske crkve, koja je postala nova zvanična religija u mnogim nemačkim državama. Ova događanja su 1618. godine dovela do Tridesetogodišnjeg rata, koji se završio Vestfalskim mirom, 1648. Rat je učinio da Nemačka postane ekonomski iscrpljena i politički nestabilna. Ovakva situacija je onemogućila da Nemačka ponudi efikasan otpor **Napoleonu I** i Sveto rimsko carstvo je bilo ukinuto 1806. godine. Posle pada Napoleona sklopljena je Nemačka konfederacija (Der Deutsche Bund), gde je glavnu reč imala Austrija (Österreich). Konfederacija se sastojala od 39 malih država.

Kao vodeća sila među nemačkim državama Pruska se pojavila još u 17. veku, a posebno u 18. i 19. veku. Začetnik njene moći je **Fridrih II Veliki** (Friedrich der Große). Pod njegovom vladavinom vojska je reformisana, profesionalizovana, a oslanjanje na disciplinu i organizovanost, postavili su temelje za ono što će kasnije postati pruski militarizam. Pored vojske, reforme koje je Fridrih Veliki sproveo u administraciji i ekonomiji, doprineli

su jačanju pruske moći. Vojni elementi su postali sastavni deo nemačkog identiteta, uz isticanje discipline, požrtvovanosti i patriotizma. Mladi Prusi su od rane mladosti vaspitavani na taj način, što je dodatno učvrstilo vojnu i političku ideologiju. Militarizacija društva i politike doveli su do stvaranja autoritarnih struktura vlasti, koje su isticale vojnu moć i nacionalni suverenitet. Postojanje značajnih finansijskih sredstava omogućilo je ulaganje u vojsku i opremu, u obučavanje i unapređenje taktičke strategije. Sve to je rezultiralo vojnim poredama nad Austrijom i Francuskom. Posebno nakon Napoleonovskih ratova, porazom Austro-ugarske u bici kod Sadove 1866. godine, Pruska je stekla dominaciju nad većinom nemačkih država.

Težnja Pruske ka ujedinjenju nemačkih država, demonstrirana je u ratu protiv Francuske 1870-1871. godine. Kao odgovor na provokacije Francuske, Pruska je odlučila da svoj dominantan vojni i politički uticaj, podržan nacionalnim suverenitetom, iskoristi tako što je mobilisala sve nemačke države. Ambiciozni kancelar Pruske, **Oto fon Bizmark** (Otto von Bismarck), iskoristio je težnje za nacionalnim ujedinjenjem, da veštom unutrašnjom i spoljnom politikom nametne dominaciju Pruske monarhije. Bizmark je bio poznat kao „*kulturni borac*“ protiv rimokatolicizma i borac za socijalne reforme. Tada je nastao Drugi nemački rajh (Kaiserreich). Tokom ovog perioda, nacionalizam kao politička ideja ujedinjuje različite nemačke države oko zajedničkog jezika, kulture i istorije. Nemački narod se identifikuje kao jedinstvena celina. S druge strane, Bizmark je imao i ključnu ulogu u političkim reformama i ostvarivanju građanskih prava. Bizmark je bio sve-moćan dok je imao carevo poverenje, jer u Rajhstagu (Das Reichstag) nije imao podršku. Kada je **Vilhelm II** odlučio je da vlada kao pravi monarh, pustio je Bizmarka niz vodu. Od tog momenta pruski generalštab je društveno i politički jedina poluga vlasti. Ujedinjena država je postala industrijski spremna, ali ekonomija zasnovana na niskim nadnicama, učinila je da Vlada teži da hranu drži jeftinom. Za industrijsku zapadnu Nemačku rešenje je bio uvoz jeftinog žita iz Rusije ili SAD. Bez obzira na svoj kapital, ipak nisu upravljali državom jer nisu dominirali u pruskom parlamentu, vojsci i administraciji. Bojeći se da će uvoz ugroziti imanja junkera na ruralnom istoku Nemačke, junkeri su u parlamentu odbili da daju dozvole na uvoz hrane, pokazujući koje je „*gazda u kući*“. Ovaj primer je samo jedan od pokazatelja

pruskog mita „*jedno carstvo, jedan narod, jedan Bog*“ (Ein Reich, ein Volk, ein Gott).

Čitav finansijski sistem carske Nemačke bio je zasnovan na uzimanju bogatstva od liberalne, katoličke jugozapadne Nemačke, od zapadnonemačkih industrijalaca. Taj razdor je u osnovi realno postojanje dve Nemačke, sa potpuno različitim istorijama, socijalnim strukturama, ekonomijama i religijskim uređenjima. Ujedinjena Nemačka pod dominacijom Pruske učestvuje u dva svetska rata. Zbog pogrešne pruske strategije, težnje ka preuređivanju severoistočne Evrope i potcenjivanje američke vojske, Nemačka gubi Prvi svetski rat (Der Weltkrieg). Kada se razrušio mit o pruskoj nepobedivosti, nasilni ustanci i pobune uzdrmale su već ratom oslabljenu zemlju. Nemaština i glad zavladaše državom. Posle manje od pedeset godina prusko carstvo više nije postojalo.

Posle Prvog svetskog rata, vraćene su stare granice. U periodu između dva rata država je bila mesto političkih, ekonomskih i društvenih turbulencija. U takvom okruženju pojava **Hitlera** je imala podršku u protestantskom stanovništvu, posebno u istočnim delovima. Prusi su često imali snažan osećaj identiteta vezanog za svoju kulturu i tradiciju. Hitlerova politika o „*Arijevske rasi*“ i kulturnoj superiornosti, doprinela je jačanju tog identiteta, nudeći Prusima osećaj pripadnosti nečemu većem. Socijalne promene i ekonomska kriza su takođe doprineli podršci Hitleru. Velika depresija je jednostavno uništila nemačku ekonomiju, ostavljajući mnoge Pruse u siromaštvu i očaju. Hitlerove socijalne mere, koje su uključivale zaposlenje kroz infrastrukturne projekte i vojne reforme, privukle su mnoge Pruse, koji su tražili stabilnost i ekonomski oporavak. Njegova retorika o obnovi nacionalne ekonomije i stvaranju novog radnog mesta, postala je vidljiva i privlačna.

Osim nacionalizma, militarizam je igrao ključnu ulogu u popularizaciji Hitlerove vlasti među Prusima. U periodu Vajmarske republike, vojska je bila dezintegrisana, a mnogi vojnici su ostali bez posla i perspektive. Hitler i nacistička partija (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei) znali su da iskoriste ovaj osećaj gubitka. Obnovom vojne moći i potpunim preuređenjem društva u vojni poredak, Prusi su se osećali ponovo snažnim. Vojne

parade, propagandni filmovi, masovna okupljanja, jačali su osećaj zajedništva i ponosa.

Podrška Prusa Hitleru nije bila rezultat jedne jedine stvari, već složene mreže nacionalizma, militarizma, ekonomskih potreba i kulturnih identiteta. Ova podrška je na kraju dovela do tragedije Drugog svetskog rata i holokausta, ostavljajući duboke ožiljke na nemačkom društvu i celom svetu. Pored svih napora i ostvarene ideologije, kao vojna sile svetskih razmera, sve to nije bilo dovoljno da se obuzdaju „*ideološko potcenjivanje anglosaksonske spremnosti/sposobnosti da se bori*“ i opsesnutost isterivanjem Rusa iz Evrope, To je uticalo da Nemačka izgubi i Drugi svetski rat.

U pobedničkim bitkama ruske i američke snage su se susrele na Labi, simboličnom mestu spajanja ili razdvajanja zapada i istoka Nemačke. Nakon potpunog vojnog, političkog, društvenog, ekonomskog i moralnog sloma Nemačke, ponovo su se vratile stare granice.

Zapadna Nemačka pod vođstvom **Konrada Adenauera** se integrisala sa zapadom, što je bio kamen temeljac njegove politike. I pored svih političkih nastojanja da ubedi Amerikance da napuste jedino uporište Zapada u staroj Pruskoj, podignut je berlinski zid, i osnovana NDR (Deutsche Demokratische Republik).

Zapadna Nemačka (Bundesrepublik Deutschland) postaje stub NATO i EEZ. Pretekla je Britaniju i poslala druga na svetu po proizvodnji automobila, za industriju je ljudske resurse obezbeđivala od „*gostujućih radnika*“ (Gastarbeiter). Ekonomska velesila u industriji, visokim tehnologijama i posebno automobilskoj industriji, osvaja svet, ali sada uspešno drugim sredstvima. NDR je, u stvari, bila ono što je Istočno Polabljje i bilo, „*da poneki čovek govori nemački jezik u slovenskoj Evropi*“.

Iako je osamdesetih godina **Helmut Kol** (Helmut Kohl) ponovo nastavio Adenauerovu politiku, pojava **Gorbačova** pokrenula je nove turbulentne promene. Nakon samo pedesetak godina postojanja dve Nemačke, jedne prosperitetne, zapadno orijentisane, potpuno integrisane u britansko-američki politički i ekonomski sistem, i one istočne nerazvijene, au-

toritativne države pod ruskim uticajem, došlo je do pada Berlinskog zida 1989. godine. Iako ujedinjenje u početku nije delovalo kao realno ostvariv cilj istočnih Nemaca, Kolova Demohrišćanska unija - CDU (Christlich Demokratische Union Deutschlands), je lako osvojila nove izbore za istočnonemački parlament 1990. godine. I bez ujedinjenja, u januaru 1990. godine, u zapadnu Nemačku je migriralo preko 200 hiljada istočnih Nemaca. Strah od novog „bega s istoka“ je ponovo sve pokrenuo. Da bi zadržao istočne Nemce u Istočnom Polabliju, Helmut Kol je prihvatio da 1990. godine uvede nemačku marku (Die Deutsche Mark). Vanredno se ponovno ujedinjenje dogodilo 03.10.1990. godine, (Deutsche Wiedervereinigung), a da nijedna strana nije glasala o tome. Politički krugovi govore da je Kol kupio francusko slaganje i zauzvrat odustao od nemačke marke, prihvatio da Nemačka uvede evro. Taj događaj je Helmuta Kola učinio „kancelarem ujediniteljem“.

Kao mnogo puta u nemačkoj istoriji, nepotpuno jedinstvo zapadnih Nemaca dovelo je do preseljenja centra političke moći iz nekada rimske Rajnske oblasti, Bona, na istok, u nacionalnu prestonicu istinskog ujedinjenja iz 1871. godine. Ponovo je uspostavljen sistem da zapadna Nemačka zarađuje novac, a Berlin ga oporezuje. Uz plate, beneficije i penzije približnog pariteta sa zapadom, većina istočnih Nemaca odlučila je da ne napušta državu. Međutim, decenije neulaganja u istočnu Nemačku, nerazvijena privreda, zapadna Nemačka biva finansijski oslabnjena i trpi posledice zaustavljanja ekonomskog rasta. Tu se pojavljuje i **Angela Merkel** koja je bila kancelar u tri manadat. Ona je 2015. godine otvorila nemačke granice izbeglicama iz Iraka i Sirije i insistirala da je u tome slede i druge članice EU. U istočnoj Evropi reakcije su bile posebno ogorčene. Cena njene politike je uspon nove desničarske populističke partije AfD (Alternative für Deutschland), koja je pokrenuta gnevom protiv incidenata izazvanih od strane azilanata, uz žrtve među samim Nemcima, proširila uticaj svojih uporišta istočno od Labe na izborima 2017. godine, što opet podseća na dešavanja između dva svetska rata.

Hoz je prikazao kako su dve različite Nemačke počele da se prožimaju tokom devetnaestog stoleća, zatim učešće u I svetskom ratu, kakoa ona poražena preživljava i nameće svoju ideologiju, maltene sve do polovine dvadesetog veka. Tada na pedeset godina dolazi do uspostavljanja starih granica, da bi se ponovnim ujedinjenjem otvorilo staro pitanje o ugroženosti kapitala zapadnih pokrajina zarad očuvanja istočnih teritorija. Sam Hoz ističe stav o ujedinjenju Nemačke 1990. godine kao ishitren i netaktičan potez. Posmatrajući Nemačku ne samo kao državu sastavljenu od dve istorijski nepomirljive zemlje, nego i kao državu sastavljenu od dva politički nepomirljiva sveta – Istoka i Zapada – Džejms Hoz opisuje kako se moglo desiti da u narodu koji je većinom bio okrenut zapadnim vrednostima, industrijalizaciji i pacifizmu vođstvo preuzmu militantni nacionalisti i izgube dva rata zbog starih apetita na istočnim granicama, koje više i ne postoje.

Rad je primljen u Redakciju 24. 10. 2024. godine.

Rad je odobren za štampu 01. 11. 2024. godine.